

Dr. phil. nat. A. AUDOVA.

RAHVUSLIK KASVATUS
JA
ÜLEILMALINE RAHU AADE.

(Äratrükk „Kasvatusest“.)

Sihtasutusele.

Nr. B 6377:11.

EESTI ÕPETAJATE LIIDU KIRJASTUS, TALLINNAS 1928. A.

107.07
177.76

323.1

177.07.177.76

RAHVUSLIK KASVATUS

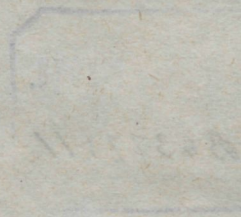
JA

ÜLEILMALLINE RAHVAARDE

J. Zimmermann'i trükikoda, Tallinn, Lühikejalg 4.

177.07.177.76

177.07.177.76

ESTI OPERAJATE LIIDRI KIRJASTUS, TALLINN, 1923

Rahvuslik kasvatus ja üleilmaline rahu aade.*)

Rahvasteliidu lepingu sissejuhatuses kirjutatakse, et „rahvaste-vahelise koostöö arendamiseks ja rahu ning julgeoleku kindlustuseks on tarvis: vastu võtta teatavad kohustused, et mitte jälle uuesti hakata sõdima, alal hoida õiglustele ja aususele rajatud rahvusvahelised suhted“. Seega püüab Rahvasteliit üldise rahu poole.

Rahvasteliidu leping astus jõusse 10. jaanuaril 1920. a., s. o. varssi pärast maailmasõda, mis tegi enam kui 4-ja aasta vältusel sõdivates kultuurriikides pöörast hävitustööd. Sõda nõudis kõigilt sõdivatelt riikidelt hiiglasuuri ohvreid. Lahinguis langes umbes 10 miljonit inimest, invaliide jäi 3,5 miljonit. Hulk külasid ja linnu purustati, eriti Prantsusmaal. Hulk põlde jäi harimata ja muudeti mürskudega kõlbmatuiks harimiseks. Hävitati isegi kunstiteoseid ja teaduslikke asutisi. Et sõdijate jõud olid pöördud peaasjalikult sõjale, siis kahanes tarvilikkude saaduste hulk. Tekkis puudus, elukallidus, poolnäljas elu. Koledaile kannatusile lahinguväl-

jul külma, rõskuse, kurnavate retkete, mürkgaaside jne. tagajärjel seltsisid veel kannatused seljataga. Arusaadav seepärast, et sõjale järgnesid revolutsioonid, rahakursside langus, otse rahamärkide väärtusetuks muutumine. Sõdivate riikide võlad (välja arvatud P.-A. Ühisriigid) kasvasid hiiglasummadeni. Euroopa kannatas tugevasti ja nõrkes, kuna P.-A. Ühisriigid omandasid suurema mõju. Ja et sõjast ei olnud mingisugust kasu, isegi võitjaile mitte, et ei olnud mingisuguseid saavutisi, mis oleksid olnud teostamatud rahulikult teel, siis loomulikult tärkas soov astuda selleks tõsiõid samme, et ei korduks enam sõjad. Juba sõja ajal kirjutati propageerivalt, et käesolev sõda jääb viimaseks. Rahu kindlustuseks loodigi Rahvasteliit. Selle liikmete hulka kuuluvad peaaegu kõik suurema mõjuga riigid ning seepärast võiks Rahvasteliidul olla soovitav edu sõjast hoidumise mõttes, kui aga liidu liikmed suhtuksid lepingusse tarviliku tõsiduse ja austusega.

Tõelikult on aga näha, et Rahvasteliitu moodustavad rahvad jätavad lepingu, millele nad ise alla kirjutanud, tähele panemata. Rahvasteliidu lepin-

*) Ette kantud II baltiriikide õpetajate kongressil, 29. juunil 1928.

gu järgi tuleb vähendada relvastust miinimumini, mis tarvilik julgeolekuks ja ühiste rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. Statistiliste andmete järgi on aga mõjuvõimsate riikide relvastuskulud 1925. aastaks võrreldes 1912. aastaga kasvanud! Väevähendamiskonverentsid ei ole andnud veel mingisuguseid tagajärgi. Lähemal aastail täielikult relvad maha panna — seda Nõukogude Vene poolt tulevat projekti ei võetud sugugi tõsiselt. Samal ajal esitatakse keerulisi projekte, mille läbi vaatamine ei nihku paigalt, vaid tekitab üksnes läbirääkimisi ja vaielusi, mis näivad olevat lõputa. Pole seni näha teid, mille kaudu jõutakse kõiki rahuldada ja püütakse nii jõuda kokkuleppele. Nii võib ikka järjest kasvada relvastus, kuigi Rahvasteliidu lepingu järgi ta peaks kahanema.

Nagu relvastus, samuti võib vabalt areneda militaristlik propaganda. Ei vaiki vaenulikud kirjutised ja kõned üksteise vastu (sakslased võitjate vastu, itaallased Balkani ja teiste riikide vastu, leedulased poolakate vastu jne.). Avalikult ennustatakse kokkupõrget Jaapani ja P.-A. Ühisriikide vahel jne. Kodanlised ajalehed kubisevad manöövririte ja sõjaväeliste paraadide kirjeldust. Nende arvates on relvastus isenesest mõistetav ja tingimata tarvilik.

Veel enam, nüüd ei lepita enam regulaarsete sõjavägedega, vaid relvade juurde tõmmatakse isegi mõlemast soost rahulikud kodanikud miilitsa või kaitsealiidu näol ja koguni veel õpilased. Teatavasti on ka meil Eestis keskkoolis sõjaväeline õpetus!

Mitte üksnes ajalehis, vaid ka ajakirjus ja isegi koolide õpperaamatus suggereritakse mõtteid teiste rahvaste vastu. Külitakse otse vaenu. Samal ajal ülistatakse oma rahvust, mis veel enam soodustab kõrkust teiste rahvaste vastu.

Ühe sõnaga, selle asemel, et relvastust jätta, nüüdsed riigid agaralt relvastuvad ja teevad energiliselt militaristlikku propagandat. Nagu näha, on unustatud maailmasõja paha kogemus. Ja muu seas, praegusile valitsejatele oli see sõda vaevalt kahjulik: kannatasid peamiselt reamehed ja ohvitserid ning

tõsiselt kannatanuil pole enam mõju! Patsifistlik liikumine, s. o. püüd teostada riikide vahel rahu, jääb militarismi varju. Praeguseni jääb ümberlukkamatuks tõeks prof. Ch. Meurer'i arvamine, et *täielikult puudub meelsus, mis oleks soodus Rahvasteliidu püüdeile* (Ch. Meurer, Die Grundlagen des Versailler Friedens und der Völkerbund. Würzburg 1920.).

Pole kahtlust, et *baltiriikide olemine iseseisvate ühikutena on enim kindlustatud rahulikkude rahvusvaheliste suhete korral*. Seepärast peaksid eriti nemad hoolitsema selle eest, et Rahvasteliidul oleks küllalt mõju ja et ta võiks edukalt teostada väevähendust. Tõelikult me näeme aga, et neiski riikides töötatakse agaralt militarismi kasuks. Nagu näha, pannakse suuri lootusi relvadele.

Teatavasti peab hulk mõjuvõimsaid tegelasi sõda loomulikuks ja otse *tarvilikuks* ning paratamatuks nähtuseks. Säärane vaade püsib isegi nüüd, pärast maailmasõda. Teiselt poolt kostavad arvamised, mis peavad sõda aina kahjulikuks nähtuseks. Et arvamised väga mitmekesised, siis on tarvis peatuda küsimuse olulise külje juures. Kas on sõda tarvilik või mitte? Kui mitte, siis kuidas suhtuda rahvuslikku kasvatusse?

Et sõda on kahjulik nähtus, selle tõestusel peatume hiljemini. Kõige pealt tutvume lühidalt arvamistega, mida avaldatakse sõja poolt ning vaatleme rahvusluse ilminguid. Veel 1920. aastal, s. o. pärast maailmasõda, kirjutab, näiteks, R. Eucken (Meyers Grosses Konversations-Lexikon. Kriegsnachtrag I.), et sõda on kasulik. Tema väidab, et kreeka kultuuri õitseng järgnes persia sõdadele ja et hollandlaste võitlusele Hispaania surve vastu järgnes suurepärase hollandi kultuuri tõus. Kreeka kultuurilise tõusu kohta ütleb ta, et see ei ole mõeldav ilma sõjata. R. Eucken on veendunud, et sõda näitab uusi teid, ühendab pillatut, tõstab enesetunnet ja annab julgust kõrgematele eesmärkidele püüdmiseks, et sõda toimib kunstlikkuse ja hellituse vastu, toimib vapustavalt ja seega viib kultuuri noorendumisele. R. Eucken'i järgi sõda viib eneseohverdamisele ja

rahvaliidmete lähenemisele, sest võitlusväljal kaovad sotsiaalsed vahed ja inimesed mitmesuguseist kihest ning klassesest tutvuvad üksteisega.

Antropoloog *Lauschan* rääkis 1911. a. raassikongressil järgmist: „Rahvused tärkavad ja kaovad, aga vastolu raas-side ja rahvuste vahel jääb. Ja see on hea nii, sest inimkond muutuks oma-moodi lambakarjaks, kui me jätaksime maha omad rahvuslikud pretensioonid, ja ei vaataks enam uhkuse ega vaimus-tusega mitte üksnes oma tööstusele ja teadusele, vaid ka oma toredaile sõdu-reile ja kuulsaile soomuslaevule. Hä-daldagu arameelsed inimesed dread-nought'ide koledate kulude üle. Seni, kuni Euroopas iga rahvus aastast aas-tasse annab välja veini, õlle ja viina peale rohkem raha, kui oma sõjaväe ning laevastiku peale, pole karta mingit vaaseksjäämist militarismi tagajär-jel“ (Tsiteeritud *K. Kautsky*, *Die ma-terialistische Geschichtsauffassung I*. järgi. Berlin 1927. Lk. 509). Prof. *Sombart* kirjutab: „Tuleb aga öelda, et riikide omavaheline võitlus, s. o. rah-vaste sõda, on igasuguse riigielu para-tamatu kaasnähtus, seni kui elu väl-tab... Et aga alles sõjas arenevad täiuslikult kõik voorused, mida milita-rism kõrgesti hindab, et alles sõjas aval-dub tõsine kangelaslikkus, mille teosta-miseks maa peal hoolt kannab milita-rism: seepärast näib meile, kes me täis militarismi, sõda pühana, isegi kõi-ge pühamana maa peal...“

Nagu saksa lind, kotkas, liugleb kõrgel üleval üle kõigi loomade, nii peab sakslane tundma end üle kõigist rah-vaist, kes teda ümbritsevad ja keda ta näeb oma all lõpmatus sügavuses“ (Tsi-teeritud *K. Kautsky* järgi, l. c. lk. 509 ja 510).

Väga sageli õigustatakse sõda, väi-tes, nagu oleks see „võitlus olemise eest“ või koguni looduse seadus. Darwini õpetuse tunnustamisest saadik peetakse võitlust olemise eest kõige enam levi-nud igapäevaseks ja tarvilikuks näh-tuseks. Ja sõda arvatakse mahtuvat Darwini võitlus olemise eest mõistesse. Major *R. Masing* kirjutab: „Ainult võ-hikud looduse seadustes võivad jutlus-tada igavesest rahust, mis on mõeldav ainult siis, kui maailm nivelleerub, kui

kaovad vahed, värvid, suurused, võrd-lused... kui maakera hangub.“ (R. Masing, *Moraal ja sõda*, Tallinna, 1926. lk. 16). Sama autor läheb isegi nii kau-gele, et ta nimetab tapmise vastikust „ebamoraalseks omaduseks“ (lhk. 15) ning kirjutab, et „mürkgaasid on palju humaansamad kui kuulipilduja ja ka-hurituli“ (lk. 19). Ega siis muud kui aga aina tapa ja tee seda vastikustun-deta! Sama autor rõhutab väga tuge-vasti rahvustunde kasvatamise tarvi-dust, mis peab andma moraalset jõudu sõjaks. Seejuures juhatakse tähelepanu ajaloolisile näitele, kus on rahvustun-de tõus viinud väga tugevaile rahva jõu avaldusile. Rahvuslik kasvatus peab toimuma kooli, ajalehtede, ajakir-jade kaudu. Isegi kodus ja ühiskon-nas, kunstnikkude, kirjanikkude ja teadlaste seas peaks arenema rahvus-lik tunne, mis suudaks ühendada kõiki rahvaliidmeid kaitseks sõjas. Sää-rane kasvatus ei pea toimuma üksnes sõjaajal vaid ka rahuajal.

Nii näeme, et sõda peetakse 1) tin-gimata tarvilikuks ja paratamatuks nähtuseks ja 2) sõjale valmistus ei toimu üksnes relvastuse näol, vaid ka *militarismi vaimus* kasvatusel teel, kus-juures eriti rõhutatakse rahvusliku kas-vatuse vajadust.

Muidugi *rahvuste enesemääramise vabadus väärib tähelepanu*. Võib öel-da, et see aade on juba tunnustatud teoreetiliselt ja tegelikult, vähemalt Euroopas, üksnes väheste eranditega. Pärast maailmasõda sõlmitud rahule-ping võttis arvesse rahvusküsimuse. Kogu Euroopa gruppeerus pärast sõda riikideks peajasjalikult rahvuste järgi. Tekkis rida uusi riike, mille piirid ühtuvad rahvuslikkude piiridega. Võe-ti ette referendumeid, et lahendada vaielusküsimusi, millisele riigile peab kuuluma see või teine maa-ala (Schles-wig, Ülem-Sileesia, Vilno). Ka Nõu-kogude Vene andis rahvusile autonoo-mia valitava esindusega. Kooles, koh-tuis, valitsusasutisis on maksmas rah-vuslik keel. Isegi asumail avaldus tung rahvuslikule enesemääramisele (India!) Ühe sõnaga, viimaste aastakümnete vältel püüdi rahvuslikule enesemäärami-sele on etendanud väga suurt osa ja on teinud ülisuuri edusamme. Võitluses

natsionaalse printsiibi eest on peaaegu hävitatud rahvuslik surve ja rahvused on tunnustatud üheõiguslikeks, vähemalt Euroopas. Seepärast ei ole enam tarvis sellekohast võitlust.

Arusaadavalt ei ole ühelgi rahvusel mingit moraalset õigust rõhuda ja ekspluateerida nõrgemaid rahvusi. Igal rahvusel peab olema võimalus areneda ilma surveta ja kasutada ise oma töö saadusi. Oleks mõttetu pooldada *naivset* kosmopolitismi, mis püüab hävitada rahvuslikke vahesid. Iga rahvus seisab teataval kultuuri tasemil, omades mõningaid individuaalseid iseloomujooni, mis sõltuvad peamiselt kohalikest looduslikest tingimustest. Muidugi, tehniline ehk materjaalne kultuur nivelleerub enam ja enam, ent vaimses kultuuris püsivad paljud erinevused. Spetsiifiline ajalooline areng, mida rahvus läbi teinud, on avaldanud temasse teatavat mõju. Keele, ajaloo ja kultuuri ühtlus soodustab rahvusliku ühtekuuluvuse teadvust.

Arusaadavalt ei ole kõik see mingil kombel kahjulik üldinimliku kultuuri arengule, nagu ei ole kahjulik riigile perekondade olemasolu, mis mitmesuguste individuaalsete iseärasustega. Liiga huvitusega oleks ühiskond, kus oleksid kõik perekonnad üksteise sarnased, otsekui ühesugused veetilgad! Kui palju huvitavat puuduks, kui oleksid kõik rahvused täiesti üksteise sarnased! Ei ole kahtlust, et paljud rahvuslikud iseärasused püsiksid isegi sel juhul, kui me tahaksimegi kaotada kõik erinevused: kohalikud tingimused (loodus, kirjandus jne.) ja päritud iseärasused avaldavad paratamatult mõju. Nii siis, mitmekesiste rahvuste olemasolu toob ellu *suurema mitmekesisuse* ühes tema iluga. Peale selle avab see võimaluse tööjaotusele vastavalt rahvuslikele iseärasustele ning kohalikele tingimustele.

Seepärast on päris loomulik, et iga rahvus tahab surveta rääkida ja õppida omas keeles, tahab tutvuda oma kodumaaga, oma kultuuri iseärasustega jne. Kui aga agaralt hoolitsetakse armastuse ja austuse kasvatusel eest oma rahvuse vastu ning samal ajal *ei hoolita rahvusvahelise solidaarsuse kasvatusel eest,*

siis seda ei saa enam õigustada. Praegune kasvatus patustab selles suhtes liiga palju, nagu juba osalt tähendatud. Kahjuks, õpilasi ei viida veendumusele, et kultuuriline areng ei ole mõnesugune ühe või väheste väljavalitud rahvuste eesõigus, vaid et kõige mitmekesisemad rahvused aitavad kaasa üldkultuurilisele progressile, üks rohkem, teine vähem, üks varem, teine hiljemini. Ei ole ju saksa või prantsuse teadust, kunsti või tehnikat. Muidugi, iga teaduslik ja tehniline leiutus tärkab teatavas rahvuses, ent iga leiutus muutub kogu inimkonna omanduseks. Sel kombel laenab iga rahvus teisilt ja üksnes *kõigilt rahvusilt kogutud andmete alusel sammub teadus ja tehnika edasi*. Ilma saavutiste vahetuseta ei oleks suutnud teadus ja tehnika tõusta lähedalegi praegusele astmele. Kautsky kirjutab: „Tõelikult seisab iga rahvas seda kõrgemal, mida enam oli tal võimalusi teisilt õppida“ (*Materialistische Geschichtsauffassung I, lhk. 687*). Seepärast on see aina rumaluse tunnistus, kui tahetakse säilitada oma rahvuslikku omapära sellega, et ülearu andutakse iseenesega ja oma minevikuga teotsemisele, seejuures aga jäetakse omandamata või omandatakse puudulikult teiste rahvaste kaasaegsed uued saavutised. On väga tähtis selgitada õpilasile, mil määral *sõltub üldkultuuriline areng kõigi rahvuste koostööst*, ja sel alusel tuleb kasvatada lugupidamist, solidaarsust kõigi võõraste rahvuste vastu. Rahvuslus, mis avaldub seni kirjeldatud vormes ja piires, n. n. kultuurilise rahvuslusena, on väärt tunnustamist. Ent rahvusluse all mõistetakse mitmesugust! Suurriikides, nagu Prantsusmaal, Saksamaal või Inglismaal, ei või olla juttugi sellest, nagu ähvardaks keegi piirata rahvusliku keele tarvitamise vabadust või midagi sarnast. Ent sellest hoolimata on suurriikideski natsionalistid ja sageli erilised rahvuslikud parteid. Ja kasvatus kitsas rahvuslikus vaimus on suurriikides samuti harilik nähtus nagu meilgi. Sel juhul on aga rahvuslusel hoopis teised eesmärgid, kui seni kirjeldatud. Säärased rahvusluse ipu all ei võidelda rahvusliku surve ega terve rahva heaolu eest, vaid *omakasu* nimel. Praegusel

ajal on Euroopas *rahvuslik politika konservatiivne politika*, mille abil valitsev klass püüab alal hoida oma kasulikku ja eesõigustatud poliitilist seisukorda. Ikka tõeks jääb *Otto Bauer*'i järgmine väide: „Selles peitubki konservatiiv-rahvusliku politika seesmine vale: ta räägib, et olevad sotsiaalsed instituudid on tingimata tarvilikud rahvusliku omapära säilitamiseks. Tõelikult aga tahab ta säilitada rahvuslikku omapära selleks, et kindlustada enesele ühiskondlikku võimu, oma sotsiaalset vägevust, ekspuuteerimisvõimalust“ (O. Bauer, *Natsionalnõi vopros i sotsialdemokraatija*, Perv. Panina. P. 1909. lk. 162). *Th. Hartwig* (*Der Kosmopolitische Gedanke*. 1924) lausub selle küsimuse kohta järgmist: „Samal kombel kasvatatakse teadlikult ka natsionalismi, et tõusvat proletariaati alla suruda“ (lk. VII). . . . „natsionalismi (rahvuslust) tarvitatakse üksnes alasti ärihuvide katteks“ (lk. 69). Rahvusluse katte all aetakse harilikult imperialistlikku politikat. „Igal pool ja igal ajal on rahvusluse vasar ja alas imperialistlik tunne.“ . . . „Praegusaja rahvuslus ei ole muud kui imperialismi funktsioon“ (*R. Johannet*, *Le principe des nationalités*. Paris 1923, lk. 331 ja 306). Rahvuslased healmeel avaldavad survet teisele rahvale ning ekspuuteerivad teda, niipea kui see võimalik. Ja isegi armastuse jutlus oma rahva vastu on tühjasõnaline ning tühjasisuline. „Rahvuslus jutlustab armastust oma rahvuse vastu. Aga see on üksnes sõnad. Sest kerjuslikkus, vaesus ja rõhutud olek ei tohiks leida aset rahvas, kui rahvuslus tõepoolest ärataks armastuse oma rahvuse ja üksikute rahvuseliikmete vastu.“ (*Th. Hartwig*, l. c., lk. 135). Seegi ei ole põhjendatud kui öeldakse, et vaesus on paratamatu: hea töökorraldus kohaste tehniliste vahendite abil võimaldab toodangu suurenemise õige suuriski piires!

Muidugi, rahvad on palju võidelnud teiste rahvaste ja riikide poolt avaldatud surve vastu, kui see oli veel valitsemas. Uuemal ajal tekib aga sõda üksnes sellest, et kokku põrkavad mitmesuguste riikide kapitalistide huvid. *Võitlus turgude ja tooresainete pärast*, võitlus avarama ekspuuteerimisvõimaluse

pärast—see on praegusaja sõdade põhjus. Ja kapitalistid, kelle omadus on valmistusvahendid ühes maaga, võivad teha määratud agitatsiooni oma huvide kasuks. Mitte asjata ei ole trustide, sündikaatide ja kontsernide omanduses hiiglahulk ajalehti ning ajakirju. See on võimas organ teatavate aadete suggereerimiseks ja see organ kasutab oma huves ka rahvuslikku tunnet. Nii siis, natsionalistidel ei ole enam eesmärgiks rahvusliku surve kaotamine, sest seda Euroopas peaaegu ei olegi enam, vaid otse vastupidi, nad tahavad takistamatult rõhuda ja ekspuuteerida teisi rahvusi ning teist rahvaklassi. See kõik on n. n. *zooloogiline rahvuslus*.

Omas äärmises avalduses unistab rahvuslus üleilmlikust valitsemisest ja võimust. Pangermanism, panslavism, turanism — kõik see on natsionalismi avaldused. Slavjänofiilid tahtsid hoida igasugusest Euroopa mõjust, millega nad aina takistasid progressi. Ameerika salaseltsi Ku-Klux-Klan'i liikmed võitlesid neegrite hääleõiguse vastu, nad tarvitasid omakohut (lynch), põletasid neegreid jne. Juutide peksmisi ja rüüstamisi on olnud lõpmatu hulk. Kõik rahvusluse nimel! Üldse, rahvuslaste ideoloogia avaldub mitmekesiselt, vastavalt tingimusele, ja *harilikult avaldub ta päris negatiivsel kujul*, eriti praegusel ajal.

Ei ole seepärast midagi imestada, et maailmakuulsad kirjanikud ja eetika õpetajad arvustavad rahvuslust väga teravalt ja pooldavad kosmopolitismi, seejuures muidugi *mitte eitades* rahvuslikku keelt ning üheõiguslikkust. *H. G. Wells, A. France, B. Shaw, R. Tagore, R. Rolland, L. Tolstoi, I. W. Goethe, I. Kant, Lessing, Schiller, Henri Barbusse, A. Einstein, A. Forel* — need on mõned vaimukangelaste nimed, kes mõistavad hukka valitseva rahvusluse. *Th. Hartwig* tähendab väga tabavalt, et nimelt need isikud, kellega saksa rahvus uhkustab, olid „halvad“ sakslased (muidugi zooloogilise natsionalismi seisukohalt lähtudes). Sedasama võib öelda ka teiste rahvaste geniaalseist isikuist.

Asjaolu, et rahvuslikku politikat aetakse jõuka klassi kitsais huves, põhjustab nähtuse, et *rahvus ei tunne ole-*

vat end tervikuna ja et tal puuduvad ühised huvid. Laiad rahvakihid ei suuda kasutada vaimlise kultuuri väärtusi. Kirjanduse, teaduse ja kunstiga teotsemiseks ei jätku tal aega ega raha, sest teenistusest jätkub vaevalt kõige primitiivsemate tarvete rahuldamiseks. Seepärast on hoopis arusaadav, et laiule rahvakihele pole kultuurilised väärtused, mida haritlased nii väga hindavad, sugugi mitte kallid. Raske materiaalse olukorra tagajärjel muutuvad laiade rahvakihtide huvid sääraseiks, et nad käivad risti vastu jõukate kihtide huvidele. Rahvus lõheneb kahte ossa ja tärkab *klassivõitlus*, s. o. võitlus ja vaen ühe rahva indiviidide vahel. Ses võitluses langevad ühte kõigi maade tööliste huvid ja seepärast on tekkinud tööliste rahvusvahelised ühingud, mis moodustavad vägeva võitlusorgani. Vastastikune abi streikidel — see on mõjusamaid rahvusvahelise töölisorganisatsiooni tegevusvahendeid. Teiselt poolt, *kapitalismgi ei piirdu enam rahvusliku maa-alaga*: tekivad rahvusvahelised trustid, kartellid, sündikaadid j. t. ettevõtted. Pealegi kasvab rahvusvaheliste organisatsioonide tähtsus kaunis kiiresti. Nii siis suureneb ühtekuuluvustunne kõiksuguseist rahvusist tööliste vahel ja samuti kõiksuguseist rahvusist kapitalistide vahel, teineteisest eraldi, kuna sama rahvuse eriklassist liikmed jäävad hingeliselt üksteisele võõraiks. Sel kombel *kaotab rahvuslik propaganda ikka enam ja enam reaalse aluse*.

Et rahvuslik propaganda on kaotanud oma aluse, siis lasevad endid petta sellest üksnes harimatud ja ühekülgsest haritud inimesed, kes oma puuduliku intelligentsiga ei märka rahvusliku politika omakasupüüdlikke eesmärke. Nii siis, ajaloo käik on jõudnud selleni, et *praegu ei ole enam rahvuslikku ühtlust*. Keel üksi ei ole küllaldane selleks, et liita rahvuse liikmeid, sest ökonoomilised huvid on praegusel ajal, nagu vareminkinigi, suurima kaaluga.

Mõistlik rahvuslik kasvatus peab seepärast *kasvatama solidaarsust ja lugupidamist iga rahvuse ja iga oma rahvalikme vastu, kusjuures ei ole lubatud ei võõraste rahvuste ega oma rahvuse liikmete ekspluateerimine*. See oleks

kultuuriline, soovitatav rahvuslus. Ja kui säärast kasvatust võetakse tõsiselt, siis on tarvis õpilasi tutvustada valitsevate ekspluateerimisviisidega. Harmooniline rahvuste ja kogu inimkonna areng, kultuur ilma pöörasusteta sõja, tööpuuduse, viletsuse näol, s. o. harmooniline kultuur — säärane on eesmärk, millele tuleb püüda. Üksnes kasvatus ses suunas võib kaasa aidata üleilmalise rahu teostamisele. Ja mitte üksnes sõda, vaid isegi klassisõda kaob otsekohe, niipea kui lakkab ekspluatatsioon. Üksnes säärane rahvuslik kasvatus ei oleks tõkkeks üldkultuurilisele arengule. On aeg tõsiselt hoolt kanda *inimikkuse* kasvatuses, mida õpetas juba suur pedagoog Amos Comenius: „Üksainus siht olgu meil ees: inimkonna hüvang. Ärge arvestagem enam isikut, keelt, rahvust ega usulahku.“

Kasvatus ühekülgse ehk zooloogilise rahvusluse vaimus, nagu see valitses seni, on väga soodus rahvusvaheliste tülide ja kokkupõrgete, isegi sõja tekkimisele. Et säärane kasvatus edeneb isegi nüüd, see on imestamisväärt. Selge, et riigid ei suutu Rahvasteliidu lepingule tõsiselt. Pole küllaldast austust isegi mitte rahvusvahelisis vahekorris! Jõukate ringide materiaalsed huvid on otsustava mõjuga. Jõukad teevad määratud militaristlikku propagandat, mis mõjutab kitsa silmaringiga inimesi. Muidugi, see propaganda rajaneb vale aluseil. Et aga kasvatada õpilasi üleilmalise rahu pooldajaiks, selleks on kahtlemata tarvis anda neile vastavaid *teadmisi*. Vastasel korral võiks ju militaristlik propaganda rahvusluse maski all kergesti viia õpilasi militaristlikele veendumusile. Et seni kasvatus ei ole olnud kindlasti rahusõbralik, siis seepärast on isegi haritlaste seas sõja suhtes väga palju hoopis vale kujutelmi. Samal põhjusel puudub harilikult õpetajailgi kindel teaduslikult põhjendatud seisukoht sõja ja rahu asjus. Igal sammul esinevad väga naiivsed ja põhjendamatud vaated nende küsimuste kohta. Seepärast lubage mul lühidalt peatuda sel küsimusel teaduse seisukohalt.

Algame loodusteaduslikelt aluseilt. Militaristid väidavad, et sõda on loomulik nähtus, „võitlus olemise eest“. Sõda

peetakse looduse seaduseks ja patsifiste nimetatakse võhikuiks loodusteadusis. Loodusteadlasena võin öelda, et säärane „võitlus olemise eest“ mõiste tõlgitsemine absoluutselt ei ole kooskõlas loodusteadusega. Sääraste vaadetega isikud kas ei tea darvinismist ja bioloogiast niihästi kui mitte midagi või nad on nendega tutvunud liiga pealiskaudselt ja ühekülselt. Muu seas, autor, keda ma tsiteerisin (R. Masing), näitab ise oma võhiklust loodusteadusis selle absurdse väitega, nagu oleks rahvuslik tunne bioloogilises mõttes päritav! Darwini järgi on võitlus olemise eest kõige pealt *võitlus ebasoodsate looduslikkude tingimustega*. Toitu leida, end kaitsta külma, janu, vihma ja vaenlaste (need ikka võõrast liigist üldiselt) eest ja *jätta omale sugujärglasi* — see on „võitlus olemise eest“ mõiste sisu. Võitja „võitluses olemise eest“ on see, kes enam sigib. Selgrooliste loomade sama liigi indiviidide vahel ei ole üldse sõda olemas. Isegi hundid ei sõdi huntidega! Inimene on ainuke selgrooline loom, kes sõdib, s. o. hulgaliselt tapab oma liigi esindajaid! Sõda ei ole „võitlus olemise eest“: ta ei soodusta inimese olemist ja sigimist, vaid aina hävitab elu ja elatisvahendeid. Seega on sõda *võitlus olemise vastu!* Varem oli võitjal rahval sõjast sageli teatav *materjaalne* kasu: orjad, sõjasaak, territooriumi laienemine, suurem kauplemisvõimalus. Nüüd aga ei võeta enam sõjas orje, ei ole ka lootust suurt sõjasaaki või turu laienemist, millest oleks kasu rahvale tervikuna. Teatavasti jäid maailmasõja tagajärjel rahvad sedavõrt *vaeseiks*, nii et isegi võitjad riigid ei saanud mingit kasu. Rahvaste vaesumise tagajärjel ei suuda Inglismaa enam omi kaupu endisel määral turule saata ja seepärast kaldub Inglismaagi patsifismile. Rahakurss langes isegi võitja — Prantsusmaal. Isegi Inglismaa ja Prantsusmaa võlad kasvasid pööraselt suureks, kuigi nad võitsid. Inglismaal nagu ka mujal kasvatas töötute arv. On juba üldiselt tunnustatud, et sõjast ei ole rahvale kui tervikule mingit materjaalset kasu, vaid üksnes kahju. Isegi võitjailt nõuab sõda nii suuri kulusid, et neid ei kata mingid tasud. Teatavasti ei

saanud Prantsusmaa Saksamaalt *kaugettki nii palju, nagu oleks olnud tarvis kõigi kulude katteks ja hävitatud külade ülesehitamiseks ning põldude harimiskõlvulisiks tegemiseks*. Seega on sõda praegusel ajal tõesti aina võitlus olemise vastu, mis üksnes *raskendab elu*. Kui kõik need hiiglakapitalid, mida hävitatakse sõjas ja relvastusil, juhitaks *võitlusele loodusega*, s. o. paremale põldude harimisviisele, tehnilisele arengule jne., siis oleks sellest palju kasu inimelule. See oleks võitlus olemise eest, *olemise kasuks*. Üksnes sel teel võib anda suuremale arvule inimesile elamisvõimalusi ja teha olemasolu vähem raskeks ning vähem mõnutuks.

Sõja jutlustajad nähtavasti ei tea, et inimese kultuuriline areng on toimunud *ühiskondliku elu tagajärjel*, mitte sõja tagajärjel. On ju päris selge, et ilma ühiskondliku eluta oleks inimene jäänud üksnes loomaks, kuigi ta oleks sõdinud omasarnastega. *Darwin'gi* teadis, et ühiskondlik elu on võitluses olemasolu eest väga tähtis. Väga suur hulk linde ja imetajaid elavad ühiskondadena. Kasu ühiskondlikust elust on mitmekesine (kaitse jne.). *Ühiskonnas elavad loomad ei tapa üksteist, selgrooliste ühiskonnad ei sõdi üksteisega*. Ei ole neil tarvis sõda võitluseks olemise eest. Seega ei leia need, kes õigustavad sõda „võitlusega olemise eest“, loodusteaduse poolt mingit toetust. (Võrdle P. Krapotkin, *Gegenseitige Hilfe in der Entwicklung*. Landauer'i tõlge. Leipzig 1904.)*

Veel pahem! Praegune loodusteadus tõestab, et sõda on äärmiselt kahjulik ses mõttes, et sõjas tapetakse nimelt *terveid* inimesi. Haiged, sandid ja vigased, kuritegelised jäävad koju ja võivad sigida enam kui harilikult. Et aga tervis on suurel määral päritav, siis on selge, et sõja tagajärjel kannatab rahva tervis ja nimelt päritav tervis. Ühe sõnaga — *sõda edendab degeneratsiooni*, mandumist. Sõda õõnestab

*) Võrdle ka A. Audova, „Loodusteaduse ja kõlbluse vahekorras“. Ajakiri „Loodus“, 1923. a., lhk. 257 ja 467. ja A. Audova, „Elu ja elukorraldus“. K.-Ü. „Loodus“, Tartus, 1926. a.

suurimat rahva varandust — tema päritavat tervist. Pärilikkuseprobleemi uurijad on selles täiesti veendunud. Teadlased-eugeenikud ei kahtle põrmugi, et eugeenika seisukohalt on sõda kahjulik (Vt. W. Schallmayer, *Vererbung u. Auslese*. Jena 1920. Baur, Fischer, Lenz, *Menschliche Erbliehkeitslehre*. München 1923. — W. Scheidt, *Allgemeine Rassenkunde*. München 1925. — E. G. Conklin, *Heredity and environment in the development of men*. Princeton, 1922. Vaata ka „Pärvus ja valik“. K.-Ü. „Loodus“, 1927).

Militarismi jutlustajad nähtavasti seda ei tea. Või neisse ei puutu see, et sõda hävitab kõige pealt terved ja arenenud rahvuse elemendid, kahandades seega isikute arvu heade päritavate omadustega. Omakasupüüdel pole tegemist sellega!

Peale selle ei sotsioloogia ega ajalugu räägi selle poolt, nagu oleks sõda kasulik kultuuri arengule, eriti praegusaja sõda. Sotsioloogid ja hulk ajaloolasi on veendunud, et sõda on kahjulik nähtus (Vt. näit. Müller-Lyer, Kautsky, Ferrero j. t.). Sõda peetakse isegi sedavõrt kahjulikuks nähtuseks, et kardetakse Euroopa riikide hukkumist, kui veel korduvad sõjad (Gogel, Tönnies, Wells j. t.).

Edasi, väita, nagu oleks inimesel võitluse instinkt, nagu rajaneks seega sõda inimese loomul, on täiesti alusetu. Laiad rahvakihid on kahtlemata rahuarmastajad, nii et nad lähevad sõtta vastu tahtmist, sunni tagajärjel. Väga tõenäoline, et üksnes vähesed läheksid sõtta kui ei oleks sundi ja läheksid need, kes võtavad ruttu tuld militaristlikust propagandast. Aga nendegi joovastus ei vältaks üldiselt kaua! Üksnes eriti osav propaganda suudaks vahest mõneks ajaks kaasa kiskuda laiemaid rahvakihte. Oleks inimesel tõesti olemas sõjainstinkt, siis vaevalt oleks rahvaid, kes elavad sajandite vältel ilma sõjata (Hiina, Rootsi, Norra jne.). Teadus ei tunne säärast instinkti, kuigi mõned teadlased räägivad võitlusinstinktist (*Tugan-Baranovskij*) ja sõjainstinktist (*G. F. Nicolai, Die Biologie des Krieges* *). Zürich, 1919. lk. 19 j. e.). Hoo-

* Huvitav ja mitmekesine rahupooldav teos.

pis selle vastu — inimesel on arenenud *sotsiaalne instinkt*, mis avaldub primitiivseil rahvusil sageli väga sümpaatselt. Kultuurirahvailgi avaldub ta väga rohkesti. Muidugi, inimese loomus on instinkt, mida võib kasutada vaenulikeks kokkupõrkeiks. Nagu tõestasid *Schjelderup-Ebbe* (*Zur Sozialpsychologie der Vögel*. Zeitschr. für Psychologie. Bd. 95. 1924. lk. 36) uurimused, omavad linnud *üleoleku instinkti*. Kanakarjas on valitsevad ja türanniseeritud indiviidid, õigemini, iga indiviid harilikult valitseb teatava hulga karja indiviidide üle ja samal ajal teda türanniseerivad temast üle olevad indiviidid. Valitsemine järgneb harilikult võitlusele, kus võidetakse. Võidetul tuleb hiljemini kannatada türanniseerija lööke. Sama instinkt on ka imetajail. Veisekarjaski toimuvad võitlused (kevadell!) ja on valitsemine ning türanniseerimine maksvusel. Aga üleoleku instinkt ei põhjusta loomakarjades ei sõda ega eksploatatsiooni. Võitlus kahe loomaindiviidi vahel ei ole veel sõda. Sõda ei ole mõeldav organisatsioonita ja koostööta. Peale selle ei ole võitlus valitsemise otstarbel harilikult sugugi kardetav elule. Surmav haavamine on seejuures haruldane (iseasi on võitlus sugupoolte pärast). Inimeselgi avaldub üleoleku instinkt harilikult hoopis kahjutul kujul, nimelt võistluste näol — maadluste, spordi, mängude, vaieluste, jne. kujul. Neis mitmekesiseis võitluse vormes leiab rahulduse üleoleku instinkt. Nii siis — üleoleku instinkt ei ole verise võitluse, sõja instinkt. Üldse ei ole *sõjainstinkti*.

Üleoleku instinkti kasutatakse siiski sõja tekitamiseks. Oma rahvuse kiitmine ja võõra laitmise — see kõditab ju *üleoleku instinkti* ja sellele alusele rajatakse militaristlik propaganda.

Et poleks võimalik kasutada üleoleku instinkti rahvaste üksteise vastu ässitamiseks, selleks on tarvis anda üleoleku instinktile teisi rahuldusvõimalusi (võistlusil, mänges jne.). Peasi on aga — *tuleb kaasa aidata sotsiaalse instinkti arenemisele*, mis kapitalistliku korra juures peaaegu atrofeerub, kaob. Praegu valitsev „vaba“ võistluse süsteem arendab väga egoismi, mitte aga sotsiaalseid tundeid.

— Mõnikord räägitakse militarismi kasuks, öeldes, et väeteenistus arendab inimest füüsiliselt. Igatahes oleks aga juba palju mõistlikum füüsiliseks arendamiseks sisse seada kohustuslikud harjutused (teadusliku kontrolli all) ja vahet ka vastavad kehalised tööd.

Viimaks, sõja eetilise toime kohta. Öeldakse, et sõda arendab eneseohverdumist, enesepiiramist ja kohustusist lugupidamist. Tõelikult aga ei ole pärast sõda näha rohkem eneseohverdust ja enesepiiramist. Väga hästi on teada, kuidas pärast maailmasõda ja maailmasõja ajal arenes spekulatsioon. Hukadena ilmusid südametud tõusikud, kes pillasid, prassisid ja tegid pankrotte. Seejuures ei pandud täheleegi lairade rahvahulkade viletsust. Kui palju on kuulda hääli, et pärast sõda on muutunud inimesed tooremaiks ja halastamatumaiks. Samuti ei lähendanud maailmasõda inimesi üksteisele: ikka vältavad veel teravad kokkupõrked, terror jne. Ei ole kadunud klassivõitlus. Kus on siis lähenemine?! Tähendab, R. Eucken'i sellekohane arvamine ei vasta tõele. Kautsky tähendab täie õigusega, et sõda ei või toimida moraalselt ühendavalt seal, kus rahvus jaguneb klassesse ja kus võitlejad elavad viletsalt ning hävivad, kuna jõukad elavad torreduses (l. c., lhk. 288). *Ei või olla juttugi sellest, nagu omandataks sõjas mingeid moraalseid omadusi, mis kohased rahulikus elus.* Kui isegi oletaksime, et sõda soodustab heade moraalseste omaduste arendamist, siis sel juhul peaks ju iga põlv vähemalt ükski kord sõdima, et arendada omi soovitavaid omadusi. Väga meeldiv moraalil arendamise meetod!! Teaduslik tee moraalil tõusule on aga: 1) moraalil avaldumiseks soodsad tingimused (õiguslik kord!), 2) kasvatus ja 3) eugeeniline tee (seegi võib olla väga mõjus), s. o. kunstlik valik.

Väita, et tingimata rahu viib alan-dusele ja õiglusetusele (Liwingstone), on samuti alusetat. On ju olemas ka teisi võitlusviise. Klassivõitlus, näiteks, on suurel määral väga humaanne, ent siiski väga mõjus. Eks ole ju streik humaanne võitlusvõte ja eks ta ole siiski tagajärjekas.

Tähendatakse veel, et nagu organis-

mis, nii toimub ka riigis kiiresti regeneratsioon, millele järgneb sageli isegi elavam areng. (I. Nusbäum-Hilarovicz, Der Krieg im Lichte der Biologie. Jena 1916). Tuleb aga meeles pidada, et üksnes madalamail organismel toimub regeneratsioon suurel määral. Inimesel on aga regeneratsioon hoopis piiratud. Tervel inimesel pole mingit kasu operatsioonist! Samuti ei või olla kasu kõrgesti arenenud ja tervel ühiskonnal operatsioonist. Üksnes haige organismile võiks mõnikord operatsioon kasuks olla, kui paremat ei osata.

Igakülgne sõja probleemi käsitlemine näitab päris kindlasti, et sõda on kahjulik nähtus. Inimkond ei võida sõjaga midagi, küll aga kaotab. Inimkonna ees seisab nüüd suur ülesanne — korraldada oma elu rahulikult teel vastavalt tõelikele nõudeile, nii et iga inimene võiks vabalt arendada omi võimeid ning kaasa aidata üldinimkonnalise kultuuri arengule. Praegune ökonoomiline ja sotsiaalne elu sõltuvad pimedast egoismist ja see on otse kardetav edasisele arengule. Primitiivsed rahvused on suutnud kujundada harmoonilise kultuuri harmoonilise ühiskondliku eluga (Vt. Kautsky, Müller-Lyer j. t.). „Kultuurilised“ riigid eralduvad aga sellega, et nende kultuuris leidub igal sammul dissonantse. See ei ole kiituseks praegusaja kultuurile!

Kasvatajad võivad kaasa aidata harmoonilise kultuuri teostumisele. Eriti peaksid ses suunas teotsema ajaloo, emakeele, loodusteaduse ja sotsioloogia õpetajad, kusjuures tuleks pakkuda andmeid, millest siin üksnes üldjoonis võimalik rääkida. Oleks ka tarvilik eetika kursus (loodusteaduse ja ühiskonnateaduse alusel).

See oleks aga suur endapettus, kui me arvaksime, nagu võiks üksnes moraalil lugeda, jättes muutmata ühiskondliku korra, ning üldine rahu teostuks siiski. Praegune tulundus rajaneb kasule (Profitwirtschaft). Valmistaja püüab saavutada suurimat kasu. Seejuures paratamatult tärkab võitlus turgude pärast. Säärane konkurentts viibki sõjale. Ei ole kahtlust, et „Praegune ühiskonnakord peab tingimata viima tulunduskriisideni ja ka

613/21.12.28
sõdadeni“, nagu tähendab Hartvig (I. c., lhk. 74). Mitte asjata ei ole militaristid veendunud, et sõda on paratamatu, midagi looduse seaduse taolist. Muidugi, sõda on paratamatu ja looduse seadus, ent seda üksnes olukorras, kus valmistusvahendid ja maa on eraomandusena vähearvulise rahvaklassi käes. Omanikkude egoistlikud püüded paratamatult on sõja põhjusiks. Moraal ükski siin ei aita!

Tuleb aga mees pidada, et ikka tugevamaks muutub nõue muuta valmistusvahendid ja maa ühiskondlikuks omanduseks. Muutub see liikumine küllalt tugevaks, siis kaovad sõja põhjused. Seepärast, kui tõsiselt tahetakse teostada üldist rahu, siis tuleb tingimata silmas pidada seda liikumist. Inimkonna ja rahvaklasside ühinemine võib teostuda, kui kaovad praegused nimetatud eraomanduse vormid. Kõik teised vahendid rahu teostamiseks on fiktiivsed vahendid, poolikud vahendid või palliatiivid. Mitte asjata ei edene Rahvasteliidu töö! Kõiksugused patsifistlikud liikumised, mis tegelevad moraliiserimisega või ka lepingutega, jäävad aluspinnata ja soovitud tagajärjita, sest sõja põhjused jäävad. Et sõja vastu võidelda, selleks on tarvis võidelda sõja põhjuste vastu, ja seda on kapitalism.

Võib loota, et ei ole kaugel aeg, kus kaovad Euroopas sõjad. Väärrib tähelepanu järgmine O. Bauer'i mõtteavaldus: „Prantsus-Preisi sõjale vastas Prantsuse proletariaat kommuunaga, Vene-Jaapani sõjale vastas Vene proletariaat revolutsiooniga. Kahtlemata toob tulevane imperialistlik maailmasõda enesega kaasa revolutsioonilise pöörde“ (I. c., lhk. 529). Nagu meil nüüd teada, on see Baueri enne sõda avaldatud arvamine tõesti teostunud: maailmasõjale järgnesid revolutsioonid ja uuel ajal tundmatu ilming — venustus. See tõestab, et töölisliikumine on kujunenud sedavõrt tugevaks, et ta võib seada piire imperialismi ja militarismi omavoliile. See ei jää mõjuta

edaspidisilgi imperialistlikel püüdel.

Lugupeetud kolleegid! Võib olla näib teile, et ma tahan teha siin lihtsalt sotsialistlikku propagandat. Ei, propagand ei ole iseenesest eesmärk. Minu eesmärgiks on üksnes harmooniline ja elujõuline kultuur. Praegune kapitalistlik kord ei suuda ega tahagi seda teostada. Alalised tulunduslikud kriisid, sõjad, revolutsioonid, streigid, vaesus, viletsus, tööpuudus j. t. sarnased ühiskondliku elu haiguse avaldused tõestavad, et kapitalism ei hoolitse rahva või inimkonna hüvangu eest, vaid ise oma hüvangu eest. Seepärast ei jää teist teed, kui püüda leida teaduslike andmete varal need teed, mis viivad harmoonilise ja elujõulise kultuuri poole. Ning lähtudes laialdasist teaduslikest andmetest, ei või olla tee valikul kaht eriarvamust.

Lõpmata palju unistavad inimesed rahust ja elust, kus poleks tarvis kannatada materjaalse puuduse tagajärjel! Säärane harmooniline kultuur on võimaluse piires: tehnika ja teadus on selleks küllalt arenenud. Häda seisab vaid selles, et teaduse ja tehnika saavutisi ei rakendata ellu tarvilikul määral ja soovitavas suunas ning et liiga palju tööjõudu kulutatakse asjatult ning mõtetult või jäetakse üldse kasutamata. On juba aeg asuda elu reguleerimisele mõistlikel aluseil. Aeg on kultuuri üle valitseda, teda juhtida (Kulturbeherrschung!). Et teostada harmoonilist kultuuri, selleks on tarvis teada, mida teha. Ilma küllaldaste teadmusteta kulutatakse palju jõudu täiesti asjatult. Teadmusi võib aga anda kasvatusel. Osa ja isegi suur osa vastutusest kultuurilise arengu eest lasub kasvatajaile. Andes teadmusi, mis tarvilikud harmooniliseks kultuuriks ja arendades sellekohaseid tundeid, kasvatajad teenivad kõige paremini oma rahvast tervikuna ja kogu inimkonda. Kasvatus ses suunas võib kaasa aidata üldisele rahule ja täielikule rahvuslikule vabadusele. Sel teel minnakse võitlema olemise eest, elu kasuks.

B 6377:11